

سرپل ذهاب

محرم عبدالله پور، حجت‌اله یارمحمدی

عزیزی، محمد منتظری

شهرستان سرپل ذهاب در استان کرمانشاه، در غرب ایران واقع شده است. این شهرستان از شمال به شهرستان جوانرود، از غرب به شهرستان قصرشیرین و کشور عراق، از شرق به شهرستان اسلام آباد و از جنوب به شهرستان گیلان غرب محدود است. وجود کوه‌ها و ارتفاعات خصوصاً کوه دالاهو و آب و هوای مساعد موجب شده داروهای گیاهی فراوانی در منطقه یافت شود و طب سنتی بسیار غنی باشد و افراد زیادی در این زمینه مهارت پیدا کنند، اما پیشرفت طب نوین و حادثه جنگ ایران و عراق که موجب تخلیه ساکنان این شهرستان در طول چندین سال شد سبب شد تا مردم با محیط طبیعی فاصله بگیرند این فاصله، فراموشی اطلاعات کامل از گیاهان دارویی منطقه را به دنبال داشته است.

داروهای گیاهان و خواص درمانی آنها

تریاق (teryâq) برای درمان شکم‌درد.

شریس (šeris) برای عمل شکسته‌بندی.

رویناسی (runeyâsy) برای درمان زخم.

سالم (sâlem) برای درمان زخم و سینه‌درد.

بوته زو (zu) برای درمان زخم، چشم‌درد، دندان‌درد، و زخم ختنه.

پونه برای درمان شکم‌درد، اسهال، دل‌درد و یبوست.

گل‌کو (kow) برای درمان شکم‌درد و کلیه‌درد.

حنا برای درمان سردرد.

گل‌هرمله (harmala) برای درمان سردرد و کمردرد.

کرافس (carâfes) برای درمان کم‌خونی.

- چقچقه (čačqa) برای درمان مزاج صفراوی، دفع انگل، کلیه درد.
- کنگر برای درمان کچلی و جلوگیری از ریزش مو.
- گل گاوزبان برای درمان سردرد و سرماخوردگی.
- بوته بنجک قانگ (benjek qâng) برای درمان سردرد و سیاه زخم.
- گل هرونک (haravang) برای درمان چشم درد.
- گل دانه برای درمان چشم درد.
- گیاه سرناتک (sornâtk) برای درمان دندان درد.
- برگ بید برای درمان ورم دندان و تب و لرز.
- برگ درختچه گالمه (golâma) برای درمان اوربون.
- زنجبیل برای درمان سینه درد، سرماخوردگی و قولنج.
- قولنجون (qulanjun) برای درمان سرماخوردگی.
- برگ کالیتوس برای درمان سرماخوردگی.
- بوته سرونا (serovnâ) برای درمان درمان سرخک و سرفه کردن.
- بوته قاز (qaz) برای درمان سرفه کردن.
- زنگوله بنجک (zangola benjek) برای درمان سینه پهلو و زخم.
- رازیانه برای درمان شکم درد، دل درد و قولنج.
- گیاه قاز یاخا (qâzyâzâ) برای درمان شکم درد.
- گل اسپنر (aspanar) برای درمان زخم ختنه، ناراحتی های روحی و دفع انگل.
- گیاه برزا (barazâ) برای دفع انگل.
- شوالاکولا (ševala kula) برای دفع انگل.
- فلوس (felus) برای درمان قولنج.
- دارچینی برای درمان قولنج.
- گیاه ترو (taru) برای درمان و برطرف کردن گرمازدگی.
- گیاه ژان (žan) برای درمان روماتیسم.
- گیاه لوتوانه (lu tevâna) برای برطرف کردن خارش پوست بدن.
- بوته ماگیره (maragira): برای برطرف کردن و مداوای دانه های عفونی در بدن.

بوته بلک (balak): برای درمان نازایی زنان.
برگ بلوط برای درمان و جلوگیری از خونریزی زخم بدن.

گیاه جوش برای درمان سیاه‌زخم.

کتیرا برای درمان زخم بدن.

قارچ برای درمان زخم بدن.

گیاه تشنک (tašanak): برای درمان سوختگی و زخم.

بنجه قان (benja qâna): برای درمان سیاه‌زخم.

جفت تا (jajt) (پوست داخلی میوه بلوط) برای درمان کچلی.

شیره ارجن (argen): (ارزن) برای درمان کچلی و دندان‌درد.

صمغ بوته سرنات (sornât): برای درمان دندان‌درد.

توتون برای رفع زالو از گلو.

پیاز برای درمان سرماخوردگی.

مغز هسته آلوچه برای درمان سرفه.

کنجد سیاه برای درمان سینه‌درد، گلودرد، سرماخوردگی، سیاه‌سرفه.

صمغ درخت بنه برای درمان ناف افتادن.

انار برای درمان شکم‌درد و جلوگیری از خونریزی رحم.

صمغ درخت توت برای درمان اسهال و زخم بدن.

زردچوبه برای درمان زخم و سوختگی.

داروهای غیر گیاهی و خواص درمانی آنها

تخم‌مرغ برای درمان کچلی، سوختگی و عمل شکسته‌بندی.

تریاک کوهی (شیره‌ای که از کوه بیرون می‌آید) برای درمان سردرد.

دود سیگار برای درمان دندان‌درد، گوش درد، و دفع زالو از گلو.

شیر زن برای درمان گوش درد، قولنج، و لکه چشم.

چای برای درمان چشم‌درد، اسهال و بند آوردن خون دماغ.

میکروکرون برای درمان چشم‌درد.

ادار الاغ برای درمان چشم‌درد.

کوه خر برای درمان چشم‌درد.

سرمه برای درمان سرخک و گل‌مژه.

نمک برای درمان دندان‌درد و گلودرد.

خون تاج خروس برای درمان خروسک.

بنات برای درمان شکم‌درد و دل‌درد.

کشک برای درمان اسهال.

روغن حیوانی برای درمان یبوست و قولنج.

طحال گوسفند برای درمان شب‌ادراری.

ریش بز کوهی برای درمان شاش‌بند.

عسل برای درمان قولنج و روماتیسم.

ماهی برای درمان یرقان (زردی).

تخم کبوتر برای برطرف کردن لک‌های سفید پوست بدن.

سیر برای درمان فشار خون.

مشک ذخیره روغن برای درمان روماتیسم و برطرف کردن دمل.

شیر گوسفند برای درمان مازدگی، زخم و برطرف کردن دمل.

روده بزرگ گوسفند برای درمان مارگزیدگی.

خاک ریشه پونه برای درمان مارگزیدگی.

مغز خرگوش برای درمان نازایی.

حشره قولانچه (qalanča): برای درمان هاری.

آرد جو برای درمان سوختگی.

زغال چوب بلوط برای درمان زخم.

خاکستر پارچه برای درمان زخم و سوختگی.

زردچوبه برای درمان زخم و سوختگی.

خمیر آرد گندم برای درمان کوفتگی.

گیاهان دارویی به تفکیک مناطق بررسی شده

نام گیاه دارویی	سرپل ذهاب	بزمیرآباد	امامیه بالا	گاوجالی فولادی	قلعه رشیدآقا	تپه رش	طایشعی	گردهنو
تریاق		×	×		×	×		×
شریش		×		×	×		×	
رونیاسی		×	×	×	×	×	×	×
سالم		×	×	×		×	×	
زو	×	×	×	×	×	×	×	×
پونه	×	×	×	×	×	×	×	×
گل کو	×	×	×	×	×	×	×	×
گل دانه					×			
گل گاوزبان	×	×	×	×	×	×	×	×
رازیانه	×	×	×	×	×	×	×	×
گل هرمله	×	×	×	×	×	×	×	×
گتاله	×	×	×	×	×	×	×	×
کرافس		×		×			×	×
کنگر	×	×	×	×	×	×	×	×
بنجک فانگ		×	×	×		×		×
گل هرونک		×	×	×	×	×	×	×
سرناتک	×	×	×	×	×		×	×
جوش		×	×				×	
گالمه	×	×	×	×	×	×	×	×
کالیتوس	×	×	×	×	×	×	×	×
سرناتک	×	×	×	×	×	×	×	×
قاز	×	×	×	×	×	×	×	×
زنگوله بنجک		×	×		×			
چقچقه		×				×		
قازیاخا	×	×	×	×	×	×	×	×
اسیز (اسپند)	×	×	×	×	×	×	×	×
برزا	×	×	×	×	×	×	×	×
شوالاکولا		×		×				
ترو	×	×	×	×	×	×	×	×
ژان	×	×	×	×	×	×	×	×

×		×			×	×		لوتوانه
×		×	×	×		×		مارگیر
		×	×	×		×		بلک
×		×	×	×	×	×	×	بلوط
×		×	×	×	×	×	×	بیر
		×	×			×		کتیرا
			×		×	×		قارچ
		×	×	×	×	×		بنجهقان

بیماری‌های جسمی

کچلی و ریزش مو برای درمان کچلی و جلوگیری از ریزش مو در این مناطق به شیوه‌های زیر عمل می‌کردند.

- جفت (پوست داخل میوه بلوط) را در آب می‌جوشانند تا کف کند با کف به‌دست‌آمده سر را می‌شویند.
- مقداری ریشه کنگر در قابلمه پخته و به صورت مرهم روی سر می‌بندند.
- با صمغ درخت ارزان سر را می‌شویند.
- با زرده تخم‌مرغ سر را می‌شویند.

سردرد برای درمان سردرد شش شیوه درمانی استفاده می‌کنند که عبارت‌اند از:

- دم‌کرده گل‌گاوزبان می‌خورند.
- مقداری تریاک کوهی (شیره‌ای که از کوه درمی‌آید) در آب جوشانده می‌خورند.
- مقداری بوته بنجک قانگ در آب پخته و بیمار سر خود را بالای آن می‌گیرد تا بخار به سرش بخورد.
- اگر کسی سردرد شدید و همیشگی داشته باشد می‌گویند افتاده است و برای درمان، نزد بش‌دار^۱، می‌روند و بش‌دار ابتدا ریسمانی که سه عدد سوزن با فاصله معین به آن بسته شده به دور سر بیمار می‌بندد، اگر سوزنی کمی از سوزن‌های دیگر پایین‌تر باشد می‌گویند سر بیمار از همان ناحیه افتاده است و برای انداختن سر او به جای خود، پارچه بلندی روی سر بیمار می‌اندازند و با ریسمانی دور سر را محکم می‌بندد و چوبی داخل ریسمان کرده محکم می‌پیچاند تا پارچه به خوبی به سر بچسبد بعد با ضربه محکم پارچه را از هر طرف پایین می‌کشد تا جایی که بیمار از حال برود و احساس کند سردردش برطرف شده است به این شیوه درمانی سرکوتن (sarkowten) می‌گویند.
- همچنین ساکنان منطقه این بر این باورند که افراد پس از اصلاح سرشان نیز باید موی سرشان را در جایی بگذارد که پای کسی روی آن‌ها نرود در غیر این صورت دچار سردرد خواهد شد.
- گل هرمله (harmala) را با روغن حیوانی به صورت مرهم به پیشانی می‌بندند.
- مقداری حنا در ماست خیسانده داخل پارچه‌ای به سر می‌بندند.

۱. بش‌دار فردی است که در شاخه‌ای از طب سنتی مهارت دارد.

گوش درد برای درمان مقداری از شیر زنی که نوزاد دختر داشته داخل گوش بیمار می‌ریزند یا دود سیگار به گوش بیمار می‌دمند.

چشم درد برای درمان مقداری گل دانه حل شده در آب یا قطره‌ای چای سرد شده و یا میکروکرون (mikor kerun) در چشم می‌چکانند و یا از طریق بخور دادن با بخار پخته فضولات الاغ، جوشانده ادرار الاغ، دود سوخته زو (zu) و گل هرونک (haravang) چشم‌درد را مداوا می‌کنند.

لکه قرمز روی سفیدی چشم برای برطرف کردن لکه چشم نزد بش‌دار می‌روند و بش‌دار مقداری از ناخن خود را تراشیده و با شیر زنی که نوزاد دختر داشته باشد در چشم می‌چکانند.

گل‌مژه در زبان محلی به آن سیتگ سرن (sytga saran) گفته می‌شود و برای از بین بردن آن به چشم بیمار سرمه می‌کشند و معتقدند چشم با دیدن زیبایی این چشم ناراحت شده و از حسادت گل‌مژه آن می‌ترسد.

شب‌کوری برای درمان مقداری گوشت گوسفند در ماهی‌تابه سرخ کرده و بیمار سر خود را بالای آن می‌گیرد تا بخار وارد چشمش شد مداوا شود.

خونریزی دماغ برای جلوگیری از خونریزی دماغ مقداری آب سرد روی سر بیمار می‌ریزند و مقداری چای خشک می‌سوزانند و جلوی بینی می‌گیرند تا دود آن وارد دماغ شود خون بند آید.

دندان درد

- دانه یا شیره بوته سرناتک (sornatk) روی دندان می‌گذارند.

- صمغ درخت ارزن روی دندان می‌گذارند.

- نمک روی دندان می‌ریزند.

- سوزن داغ‌شده روی دندان می‌گذارند.

- سیگار و توتون‌های محلی می‌کشند.

- بوته زو (zu) را سوزانده و دهان را باز کرده بالای آن می‌گیرند تا دود به دندان‌ها بخورد و درد کاهش یابد.

- در صورتی که با این شیوه‌ها درد برطرف نشود جهت کشیدن به دندان‌کش مراجعه می‌کنند

دندان‌کش محلی که به او دیان‌کش (deyânkeš) گویند با انبر مخصوص به نام گاز دندان را درمی‌آورند.

ورم دندان برای برطرف کردن ورم صورت که از لثه و دندان بروز کرده مقداری برگ بید را پخته و به صورت مرهم روی صورت می‌گذارند.

گلودرد برای درمان گلودرد سه شیوه درمانی رایج زیر را به کار می‌گیرند.

- آب نمک غرغره می‌کنند.

- قاشق داغ کرده روی گلو می‌گذارند و با شال دور گردن را می‌پوشانند.

- نان گرم تازه پخته شده را به روغن محلی آغشته کرده روی گلو می گذارند و با شال دور گردن را می بندند.

اوربون در زبان محلی به این بیماری ملژان (melžan) گویند. برای درمان، برگ درختچه گالمه (galama) را کوبیده و روی گردن می بندند یا با کفگیر ورم اوربون را که دور گردن است سیاه می کنند.

زالو وقتی وارد گلوئی کسی شود برای دفع آن، مقداری توتون یا خاکستر سرد شده آتش را به داخل گلو می ریزند یا سیگار و توتون می کشند.

سینه درد برای درمان دم کرده زنجبیل و قولنجون و یا دم کرده سالم و کنجد سیاه جداگانه می خوردند.

سرماخوردگی

- پیازی را که زیر خاکستر آتش می گذارند پس از پخت می خوردند.

- دم کرده زنجیل، گل گاوزبان، رازیانه، و کنجد سیاه را جداگانه می خوردند.

- با نفت و نمک بدن را مالش می دهند.

- ترخینه تهیه کرده و می خوردند.

- برگ کالتوس زیر پای بیمار آب پز می کنند تا بخار آن به بدن بیمار بخورد.

سرفه کردن برای درمان دم کرده، گیاه قاز (gâz) یا سرونا (serovna) می خوردند و یا مغز هسته آلوچه را کوبیده و با شیر جوشانده گوسفند می خوردند.

سیاه سرفه برای درمان کنجد سیاه را کوبیده و می خوردند.

خروسک برای درمان خون تاج خروس می خوردند.

سینه پهلو برای درمان گیاه زنگوله بنجک (zangolabenjak) را در آب جوشانده تا آب آن حالت شیره به خود گیرد بعد از سرد شدن آن را می خوردند.

ناف افتادن ناوکوتن (navkowntan): کسی که از ناحیه ناف دچار درد بشود نزد بش دار می رود. بش دار دست روی ناف می گذارد و با فشار ناف را جا می اندازد و بعد مقداری نمک داخل پارچه گلوله کرده و روی ناف می بندد و بیمار مقداری شیره درخت بنه می خورد.

شکم درد

- دم کرده گیاه قازیاخا (qâzâxâ)، تریاق (teryâg)، پونه، رازیانه، گل کو (kow) و جوشانده نبات را جداگانه می خوردند.

- دانه های انار را با پوست سفید داخلی انار کوبیده و می خوردند.

- آب در کتری می جوشانند و پارچه ای روی شکم بیمار می اندازند و چندین بار کتری را روی شکم وی می گذارند.

دل‌درد برای درمان دم‌کرده پونه، رازیانه و جوشانده نبات را جداگانه می‌خورند.

انگل برای دفع انگل دم‌کرده گل اسپند، گیاه برزا (barazâ) و گیاه چقچقه (čaqčaq) را جداگانه صبح قبل از صرف صبحانه می‌خورند یا شیره بوتله شوالاکولا (sevalakula) را صبح قبل از صبحانه روی حبه‌قندی ریخته و می‌خورند.

اسهال برای درمان شیره درخت توت، یا چای خشک، یا ماست و یا آب کشک را جداگانه می‌خورند و یا پودر پونه را در آب خنک حل کرده و می‌خورند.

یبوست برای برطرف شدن یبوست روغن حیوانی یا دم‌کرده پونه می‌خورند.

شب‌ادراری برای درمان طحال گوسفند را خام می‌خورند.

شاش‌بند برای درمان کسی که ادرارش بند آمده چندین تار مو از ریش بز کوهی را زیر پای بیمار دود می‌کنند تا مداوا شود.

کمر‌درد برای درمان دم‌کرده گل هرمله می‌خورند و نزد زنی که دو قلو زاییده می‌روند تا پایش را روی کمر بگذارند.

کلیه‌درد دم‌کرده گیاه چقچقه (čaq čaq) یا گل کو (kow) می‌خورند.

تب و لوز برای درمان بیمار را در برگ درخت بید می‌خوابانند و نزد بش‌دار می‌روند. بش‌دار حدود هفت گره به نخ می‌زند و به نخ دعا می‌خواند و نخ را به دست بیمار می‌بندند به این دعا، تبُّر می‌گویند.

قولنج جهت درمان دم‌کرده رازیانه، یا دارچین، یا زنجبیل، و یا فلوس (fleus) را جداگانه به نوزاد می‌خورانند و با شیر مادرش یا با عسل و روغن حیوانی کتف‌های نوزاد را مالش می‌دهند.

سرخک به این بیماری را در زبان کردی سروژه (seruža) گویند و برای درمان، دم‌کرده گیاه سرونا (seruna) به بیمار می‌خورانند و سرمه به چشم او می‌کشند و به ابرو و دستان او حنا می‌گذارند و لباس قرمز بر او می‌پوشانند و نمی‌گذارند در معرض دید قرار گیرد، بدین دلیل که اگر انسان چشم‌شوری به او نگاه کند دانه‌های حاصله از بیماری‌ها در زیر پوست می‌ماند و بیمار بهبود نمی‌یابد.

یرقان (زردی) برای درمان بیمار ماهی ریز زنده‌ای را می‌خورند و مهره زردی جلو پای بیمار قرار می‌دهند و بش‌دار از آب دهان خود به کف دست بیمار می‌زند و پشت گوش بیمار با تیغ خراش می‌دهد تا مقداری خون از آن بیرون آید.

گرم‌زدگی برای درمان و رفع گرم‌زدگی بیمار را در لابه‌لای ترو (taru) می‌خوابانند و پارچه نمناکی روی او می‌کشند.

لکه‌های سفید بدن برای برطرف شدن لکه‌های سفیدی که در بدن پدیدار می‌شود تخم کبوتر را با شیر گاو می‌خورند.

فشار خون برای درمان و کنترل فشار خون سیر را در آب کرده و می‌خورند.

کم‌خونی برای درمان و تقویت خون بدن کرافس (carafes) (کرفس) می‌خورند.

خونریزی رحم برای درمان و جلوگیری از خونریزی رحم، انار را زیر خاکستر آتش پخته سپس دانه‌ها و پوست سفید داخلی آن با نمک کوبیده و می‌خورند.

سکسکه برای برطرف شدن سکسکه تهمت ناروایی به بیمار می‌زنند تا شوکه شود و سکسکه‌اش برطرف شود.

ژان ژو (žan žu) (روماتیسم)

- دم کرده گیاه ژان (žan) و عسل با موم می‌خورند.

- پوست مشک ذخیره روغن روی محل درد می‌بندند.

- بیمار را به زیارتگاهی برده و گوسفندی را در آنجا قربانی می‌کنند و یک شب در زیارتگاه می‌خوابند.

- محل درد را خال کوبی می‌کنند.

شیوه خالی کوبی مقداری از شیر زنی که نوزادش دختر است را با زغال درخت بلوط مخلوط کرده و نوک چهار عدد سوزن خیاطی را به آن آغشته خال کوبی می‌کنند. این کار را پیرزنان ماهر و حاذق انجام می‌دهند.

هاری برای درمان حشره‌ای به نام قولانچه (qulânča)، که حشره‌ای است با بدن سیاه و سر سفید به اندازه سوسک، گرفته و می‌خشکانند و بعد خشک‌شده آن را پودر می‌کنند و با شیر میش مخلوط کرده خمیری تهیه می‌کنند سپس خمیر را به تعداد بیست و یک عدد قرص درآورده و تا یک هفته روی سه عدد از قرص‌ها می‌خورند.

خارش پوست از دم کرده گیاه لوتوانه (lutevâna) به مدت یک هفته هر روز قبل از صبحانه می‌خورند.

زگیل در زبان محلی به آن بالوک (baluk) گویند مردم بر این باورند که به علت ریختن آب روی سگ یا گربه و یا سوزاندن آنها، زگیل روی دست پدیدار می‌شود و برای برطرف کردن آنها نزد ملا می‌روند ملا به اندازه تعداد زگیل‌ها جو بر می‌دارد و دعایی به آنها می‌خواند و به دست شخص (بیمار) می‌دهد تا زیر خاک دفن کند و معتقدند هرگاه جوها سبز شدند زگیل‌ها از بین می‌روند.

دمل را به زبان محلی کورک گویند و برای درمان تکه‌ای از مشک ذخیره روغن را بریده و با روغن روی دمل می‌گذارند.

دانه‌های عفونتی برای برطرف کردن دانه‌های عفونتی که در بدن پدیدار می‌شود بوته مارگیره (maragira) را آب‌پز کرده یک هفته هر روز قبل از صبحانه می‌خورند.

مارگزیدگی برای درمان محلول شیرخام گوسفند و شکر را به بیمار می‌خورانند و روده بزرگ گوسفند را روی محل نیش‌زده می‌بندند و یا نزد بش‌دار می‌برند تا از آب دهان خود به محل نیش‌زده بزند. در روستای گرده نو مرسوم است که مارگزیده به طرف خانواده سادات میری که در روستای باباسکندر ساکن‌اند حرکت می‌کند و معتقدند در همین موقع مار نیز به طرف خانواده آن‌ها حرکت می‌کند و هر کدام که زودتر برسد زنده خواهد ماند و آن دیگری خواهد مرد اگر انسان زودتر رسد یکی از اعضای خانواده سادات میری مقداری از آب دهان خود به جای نیش مار می‌زند و شخص از مرگ نجات پیدا می‌کند. در روستای گاوچالی فولادی مارگزیده را به تکیه سید نجف می‌برند و بیمار را داخل گهواره زنگوله‌داری تکان می‌دهند و گوسفندی در تکیه قربانی می‌کنند و گوشتش را بین همسایگان تکیه تقسیم می‌کنند.

عقرب‌گزیدگی برای درمان و بیرون کشاندن زهر، محل نیش زده را تیغ می‌زنند و خاک ریشه پونه روی آن می‌بندند.

عقیمی و نازایی

تشخیص عقیمی مردان برای تشخیص این امر، مرد به داخل خاک ادرار می‌کند، اگر ادرار او کف نکند نشان عقیم بودن مرد است.

تشخیص نازایی زنان برای تشخیص این امر، زنان مجرب و حاذق به پستان زنان نگاه می‌کنند اگر پستان‌های او یک سال بعد از عروسی رشد نکرده و افتاده باشد نشان نازایی زن است.

درمان نازایی

- مغز خرگوش و جوشانده ریشه بلک (balak) می‌خورند.
- پیروان فرقه اهل حق، (ساکنان روستای بز میرآباد و قلعه‌رشدآقا و سرپل ذهاب) برای درمان نازایی نزد سید (بزرگ و مرید قوم یا طایفه خود) می‌روند و پول یا گوسفندی به وی می‌برند. سید دعایی برای بیمار می‌نویسد و سفارش می‌کند که دعا را در آب انداخته و با آب غسل کنند و کمی بخورند، مقداری از آن را نیز در بستر خواب بریزند و دعا را داخل متکای زیر سر بگذارند.
- در سایر نقاط حوزه پژوهش گوسفندی برای ملا می‌برند. ملا دعایی به زن نازا می‌دهد. دعا را در آب می‌اندازند و با آب آن را غسل می‌کنند و دعا را داخل پارچه‌ای گذاشته به گردن آویزان می‌کنند و گاهی نیز برای درمان چهل روز روزه می‌گیرند.
- از ملا دعایی به نام دعای چله‌ور (celavor) می‌گیرند و به گردن آویزان می‌کنند.

- برگ‌های درخت بید را کوبیده و در آب می‌جوشانند و از آب آن هر شب یک قاشق برای درمان می‌خورند. این شیوه درمانی برای عقیمی مرد نیز به کار برده می‌شود.

زخم‌ها و سوختگی

زخم سطحی و بریدگی برای درمان این نوع زخم مقداری زردچوبه، خاکستر پارچه سوخته و پودر قارچ را جداگانه روی زخم می‌ریزند.

زخم‌های نیمه‌عمیق برای درمان این نوع زخم، گل هرمله یا کتیرا یا گیاه تشنک (tašanak) را پخته و روی زخم می‌گذارند.

زخم‌های عمیق زغال چوب بلوط را پودر کرده روی زخم می‌بندند و یا گیاه زنگله بنجک (zangela benek) را پخته و با آب آن زخم را شست‌وشو می‌دهند و مقداری بوته‌زو (zu)، گیاه سالم (sâlem) و رویناسی (runeyasy) را جداگانه می‌سوزانند و زخم را در معرض دود آن‌ها قرار می‌دهند.

سیاه‌زخم بوته بنجه قانگ یا گل گیاه جوش (juš) را پخته و این مرهم را روی زخم می‌گذارند.

زخم ختنه مقداری خاکستر سردشده آتش روی زخم می‌ریزند و بوته‌زو (zu) با اسپند زیر پای شخص ختنه‌شده می‌سوزانند تا دود آن به زخم بخورد.

زخم سر مقداری صمغ درخت توت را با پارچه می‌سوزانند و خاکسترش را روی زخم می‌ریزند.

سوختگی آرد جو را تفت داده با زرده تخم‌مرغ مخلوط کرده و روی محل سوخته شده می‌مالند یا گیاه تشنک (tašanak) را در آب پخته و به صورت مرهم روی محل سوخته شده می‌گذارند.

جلوگیری از خونریزی زخم صمغ درخت توت با برگ بلوط و یا شمشیر داغ شده را روی زخم می‌گذارند و تکه‌ای از پوست گوسفند تازه ذبح شده روی آن می‌بندند.

درمان بیماری‌های روحی و روانی

روانی شدن برای درمان پیروان فرقه اهل حق، ساکن در قلعه رشیدآقا و بزمیرآباد و سرپل ذهاب بیمار را نزد سید می‌برند. سید دعایی برای بیمار می‌نویسد و روی کتف راست او می‌دوزد یا به گردنش آویزان می‌کند و تا بهبود او در خانه خود نگه می‌دارد.

پیروان اهل تشیع ساکن در روستاهای امامیه و گاوچالی فولادی و شهر سرپل ذهاب نیز بیمار را نزد ملا می‌برد. ملا بیمار را به ترجمان (tarjeman) می‌نشانند.

طرز به ترجمان نشانیدن

بیماری را نشانده، کاسه آبی جلو او می‌گذارند، شمشیری روی کاسه آب می‌گذارند و پارچه‌ای روی شمشیر می‌اندازند و به دستور ملا یک نفر دست‌های ملا را از پشت می‌بندد. ملا شروع به دعا خواندن

می‌کند در همین حال صدایی از داخل کاسه به گوش ملا می‌رسد و ملا می‌گوید اجنه می‌گوید این شخص به ما آسیب رسانده است. ملا سر خود را به عقب می‌برد و می‌گوید شمشیر را به طرف صورتم بیاورید. ملا دعا می‌کند بعد به اتفاق بیمار می‌گوید مقداری پول روی پارچه ببنداز، بعد از این کار ملا سه دعا برای بیمار می‌نویسد یکی را در گوشه قبرستان دفن می‌کنند یکی را با موم به لباس بیمار آویزان می‌کنند. و دیگری را در زیر پای بیمار می‌سوزانند.

پیروان اهل تسنن ساکن در روستاهای طایشی و گرده‌نو و شهر سرپل ذهاب برای درمان افراد بیمار را به منزل شیخ (کسی که جدش سید است و کار ملا را انجام می‌دهد) می‌برند. شیخ دعایی برای بیمار می‌نویسد. دعا را در آب می‌اندازد و آب آن را به بیمار می‌خورانند و دعا را در پارچه سبزی گذاشته به لباس او آویزان می‌کنند بعد تا هنگام بهبودی، بیمار را در منزل شیخ در اطاق مخصوص دیوانه‌ها زندانی می‌کنند و نمی‌گذارند چشم بیمار به کسی بیفتد. مردم این منطقه معتقدند هر گاه کسی ناخودآگاه خاکستر گرم آتش، آب گرم یا پا روی اجنه بگذارد دچار بیماری‌های روحی و روانی می‌شود.

چشم‌زخم برای درمان از ملا دعایی می‌گیرند و آن را به لباس بیمار آویزان می‌کنند و مقداری اسپند زیر پای بیمار دود می‌کنند و برای جلوگیری از چشم‌زخم دعایی را بر سر در خانه آویزان می‌کنند.

ترس برای برطرف شدن ترس (بچه‌ای که دچار ترس شده) از ملا دعایی به نام دعای ترس می‌گیرند و به لباس بچه آویزان می‌کنند.

غش کردن بچه‌ای که مرتب غش کند و از حال رود ساکنان این منطقه باور دارند که او اجنه را به پا می‌آورد. بدین جهت به این حال می‌افتد. برای درمان او را در خاکستر سرد شده آتش می‌گذارند و از پشت، سر او، بر حلب می‌زنند و چنانچه بی‌حالی او شدت یابد تیراندازی می‌کنند تا بهبود یابد.

همزاد وقتی نوزادی به درستی نخوابد و زیاد گریه کند می‌گویند همزاد دارد یعنی همزمان با تولد او جن، پری یا دیوی نیز متولد شده و آن‌ها نمی‌گذارند نوزاد بخوابد، برای درمان دعای همزاد از ملا می‌گیرند و تا شش ماه به لباس نوزاد آویزان می‌کنند بعد از شش ماه دوباره دعایی که همانند دعای نوع اول است می‌گیرند و تا یک‌سالگی به لباس نوزاد آویزان می‌کنند.

آل‌زدگی برای درمان و جلوگیری از آل‌زدگی هنگام زایمان چند روش به کار می‌گیرند که عبارت‌اند از:
- طناب بافته شده از موی بز به رنگ سیاه و سفید دور زائو و نوزادش می‌کشند بر این باورند آل از سیاه و سفیدی آن می‌ترسد و نمی‌تواند وارد حریم آن شود.

- به چشم نوزاد و زائو سرمه می‌کشند تا آل از سیاهی چشمان آنان بترسد به آنان نزدیک نشود و آسیب نرساند.

- سوزن جوال دوزی در موهای زائو می‌گذارند تا آل از آن بترسد و به زائو نزدیک نشود.

- از لباس بش‌دار به لباس زائو و نوزاد آویزان می‌کنند.

- دل و جگر گوسفندی را جلو اتاق زائو آویزان می‌کنند تا آل آن‌ها را ببرد و کاری به زائو و نوزادش نداشته باشد چون آل فقط دل و جگر زائو و نوزاد را می‌خواهد و آسیبی به دیگر جوارح نمی‌رساند.
- در صورتی که زائو یا نوزاد دچار آل‌زدگی شوند جهت درمان تیراندازی می‌کنند و بش‌دار سیلی محکمی به گوش زائو می‌زند بنا به روایت ساکنان منطقه تاکنون کمتر کسی پیدا شده که دچار آل‌زدگی شود و زنده بماند.

حجامت

افرادی که در جایی از بدنشان خون جمع می‌شده یا در ناحیه‌ای از بدنشان احساس درد می‌کردند برای رفع درد و برطرف شدن خون جمع شده در بهار و تابستان که خون انسان به‌خوبی جریان دارد حجامت می‌کردند.

حجامت‌گیرها زنان کولی در منطقه پژوهش به نام خراط (xarât) معروف‌اند، اینان در بهار و تابستان به نقاط مختلف سفر می‌کنند از طریق حجامت به مداوای بیماران مراجعه‌کننده اقدام می‌کنند.

روش حجامت برای انجام این کار حجامت‌گر ابتدا به محل درد تیغ می‌زند و خراشی ایجاد می‌کند سپس شاخ بز کوهی را روی محل تیغ‌زده می‌گذارد و از سر دیگر شاخ شروع به مکیدن خون می‌کند بدین ترتیب خون کثیف زیر پوست را بیرون می‌کشد.

ابزار و وسایل حجامت‌گیر

- شاخ برای مکیدن خون و تیغ برای ایجاد خراش روی پوست .

شکسته‌بندی

شکستگی میچ پا، دست، ران. شکسته‌بند با توجه به تجربه‌ای که دارد محل شکستگی را در دست گرفته و استخوان‌ها را در محل خود قرار داده و زرده تخم‌مرغ یا له‌شده گیاه سریش (seris) که حالت چسبندگی دارد را دور محل شکسته می‌گذارد و با ۵ یا ۳ عدد چوب نازک که با نخ به هم بسته شده دور محل شکسته پیچانده و محکم می‌بندد و هر دو الی سه روز مرهم را عوض می‌کنند. پس از قرار دادن استخوان‌های شکسته در محل خود مرهم آن را می‌گذارند. در صورت بهبود یافتن شکستگی تورم محل فروکش می‌کند.

خارش عضو شکسته از دیگر علائم جوش خوردن استخوان‌های شکسته است.

شکستگی کتف شکسته‌بند بعد از اتصال استخوان شکسته به هم و گذاشتن مرهم روی آن چوب حلقه‌ای شکل را دور شانه مصدوم قرار می‌دهد و نمدی دور آن می‌گذارد تا زیر بغل له نشود و تا وقتی که علائم بهبودی ذکرشده نمایان نشود چوب را در نمی‌آورد.

لگن شکسته‌بند، مصدوم را به پهلو می‌خواباند و متکایی زیر ران او قرار می‌دهد و پای مصدوم را به اطراف می‌چرخاند تا لگن سر جای خود قرار گیرد.

دررفتگی زانو شکسته‌بند، پارچه‌ای را گلوله کرده و زیر زانو قرار می‌دهد بعد ساق پای مصدوم را به قسمت پشت (ران) خم می‌کند و اگر جا نیفتاد دوباره کف پای خود را روی پای بیمار می‌گذارد و پای بیمار را می‌چرخاند تا سر جای خود رود.

قوزک پا شکسته‌بند، مصدوم را خوابانده و پارچه‌ای را گلوله کرده و زیر قوزک دررفته پا می‌گذارد و با یک دست پاشنه پا را به پایین فشار می‌دهد و با دست دیگر پا را می‌پیچاند و به پایین فشار می‌دهد. بدین ترتیب قوزک را جا می‌اندازد.

دررفتگی میچ پا شکسته‌بند چاله‌ای می‌کند و تکه کوزه‌ای شکسته روی آن قرار می‌دهد، سپس مصدوم پای خود را روی آن قرار می‌دهد و شکسته‌بند با دست پا را ماساژ داده و یکباره پا را به پایین فشار می‌دهد تا کوزه شکسته شود و زیر پای بیمار یکباره خالی شود و محل در رفته به این صورت جا می‌افتد.

فک شکسته‌بند، با یک دست فک مصدوم را از داخل دهان با پایین فشار می‌دهد و با دست دیگر از دو طرف به فک فشار داده و به چپ و راست می‌چرخاند و به این صورت فک سر جای خود قرار می‌گیرد.

مهره‌های پشت شکسته‌بند، دو پای مصدوم را به هم می‌بندد و پای خود را روی مهره‌ها گذاشته و تا حدودی فشار بر آنها وارد می‌کند تا سر جای خود قرار گیرد.

کوفتگی برای درمان کوفتگی، مرهم نیمه‌نمک (خمیری از آرد گندم و مقدار زیاد نمک که روی ساج تف داده می‌شوند) را با روغن محلی روی کوفتگی مالش می‌دهند.

افرادى که به امور مختلف طب مى‌پردازند

جرا (jarâ) به کسی اطلاق می‌شود که در امور مربوط به شکسته‌بندی و دررفتگی فعالیت دارد. گفتنی است که این رشته از فعالیت شغل اصلی فرد نیست بلکه یک فعالیت جنبی است.

دیان کش (deyân keš) به کسی اطلاق می‌شود که در زمینه کشیدن دندان فعالیت می‌کند.

مامان (mâmân) مامای محلی را گویند که هنگام زایمان از زن باردار مراقبت می‌کند و ناف نوزاد را می‌برد.

خراط (xarât) کولی‌هایی که حجامت را می‌کنند.

حکیم کسی است که در درمان بیماری‌های جسمی با داروهای گیاهی و غیرگیاهی مهارت و تجربه دارد.

ختنه‌گر (xatnakar) کسی که کار ختنه را انجام می‌دهد.

بش‌دار (baš dâr) افرادی که موفق می‌شوند دیوی را بگیرند و درمان یک بیماری را کامل از او بگیرند و او را آزاد کنند. به بیماری‌هایی از قبیل سردرد، چشم‌درد، ناف درد، تب و لرز، یرقان، مازدگی، و بیماری‌های روحی و روانی می‌پردازد. پیروان اهل سنت به بش‌دار ماموسی گویند.

مله (mala) (ملا) کسی که دعا بنویسد.

ری دوا (ray dowâ) هدیه‌ای است که بیماران با توجه به توان مالی خویش به مداواکنندگان تقدیم می‌کنند.

